

Adunarea Generală

Distrib.: generală
28 decembrie 2021

Originalul: Limba engleză
Tradus și revizuit de IER
(<http://ier.gov.ro/>)

Consiliul Drepturilor Omului

Cea de-a patruzeci și noua sesiune

28 februarie–1 aprilie 2022

Punctul 3 de pe ordinea de zi

**Promovarea și protejarea tuturor drepturilor omului, civile,
politice, economice, sociale și culturale,
inclusiv a dreptului la dezvoltare**

Drepturile persoanelor cu dizabilități

Raportul Raportorului special privind drepturile persoanelor cu dizabilități

Rezumat

Prezentul raport este înaintat Consiliului Drepturilor Omului în temeiul Rezoluției 44/10 a Consiliului de către Raportorul special privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Gerard Quinn. Acesta oferă o prezentare generală a activităților desfășurate în 2021 și conține un studiu tematic privind inteligența artificială și drepturile persoanelor cu dizabilități.

Peste tot în lume se înregistrează o creștere rapidă și fără precedent a utilizării de către state a tehnologiilor din domeniul inteligenței artificiale, a proceselor decizionale automatizate și a învățării automate. Aceste noi tehnologii pot aduce beneficii enorme persoanelor cu dizabilități și pot fi un factor determinant în cadrul procesului de stabilire a unei egalități incluzive într-o gamă largă de domenii, precum ocuparea forței de muncă, educația și viața independentă. Totuși, efectele discriminatorii ale acestora sunt numeroase și bine-cunoscute. Deși se știe tot mai multe despre provocările ample pe care le pot prezenta aceste noi tehnologii în privința drepturilor omului, se impune organizarea fără întârziere a unei dezbateri care să abordeze mai detaliat consecințele specifice pe care le au aceste tehnologii asupra drepturilor persoanelor cu dizabilități. Raportorul special a elaborat studiul său tematic tocmai cu intenția de a iniția și de a alimenta cu informații o asemenea dezbateri. Raportul descrie riscurile pe care le prezintă aceste tehnologii în ceea ce privește exercitarea de către persoanele cu dizabilități a drepturilor fundamentale ale omului, astfel cum sunt prevăzute de Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Raportorul susține că drepturile fundamentale ale persoanelor cu dizabilități trebuie să ocupe un loc central în cadrul dezbaterii cu privire la aceste tehnologii. Avantajele concrete ale inteligenței artificiale vor putea fi identificate abia după ce vor fi abordate riscurile implicate de aceasta. Ultima secțiune a raportului include recomandări practice în acest scop.

Cuprins

	<i>Pagina</i>
I. Introducere	3
II. Activitățile Raportorului special	3
A. Vizitele de țară.....	3
B. Consultații, reuniuni și colaborarea cu părțile interesate	3
C. Comunicări	4
III. Inteligența artificială și drepturile persoanelor cu dizabilități	4
A. Natura inteligenței artificiale	7
B. Consecințele generale ale inteligenței artificiale asupra persoanelor cu dizabilități	8
C. Principalele drepturi și obligații prevăzute în Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități și care se aplică dezvoltării și utilizării inteligenței artificiale	10
D. Aplicațiile inteligenței artificiale discriminatorii față de persoanele cu dizabilități.....	15
IV. Concluzii și recomandări.....	17
A. Concluzii.....	17
B. Recomandări.....	18

I. Introducere

1. Prezentul raport este înaintat Consiliului Drepturilor Omului, în conformitate cu Rezoluția 44/10 a acestuia, de către Raportorul special privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Gerard Quinn. Acesta descrie activitățile desfășurate în 2021 în cadrul mandatului și conține un studiu tematic privind inteligența artificială și drepturile persoanelor cu dizabilități.

2. Pentru realizarea studiului, Raportorul special a analizat răspunsurile la un chestionar adresat statelor membre, instituțiilor naționale pentru drepturile omului, agențiilor din cadrul sistemului Organizației Națiunilor Unite, organizațiilor societății civile, întreprinderilor și persoanelor cu dizabilități, precum și organizațiilor care le reprezintă. Raportorul special a primit 35 de contribuții în total și dorește să își exprime recunoștința față de participanții la chestionar.¹

II. Activitățile Raportorului special

A. Vizitele de țară

3. Din cauza pandemiei de coronavirus (COVID-19), Raportorul special nu a efectuat vizite de țară în 2020 și în 2021. Vizita în Botswana, programată pentru 2021, a fost amânată din cauza pandemiei. Raportorul special mulțumește Guvernului Republicii Botswana pentru cooperare și speră să efectueze această vizită în timpul mandatului său.

4. Raportorul special a înaintat cereri pentru a vizita Uniunea Europeană și Iordania în 2022.

B. Consultații, reuniuni și colaborarea cu părțile interesate

5. Raportorul special a participat la numeroase conferințe și reuniuni, care i-au permis să facă schimb de informații și să împărtășească bune practici și informații care să crească gradul de conștientizare cu privire la aspectele legate de dizabilități. Unele activități desfășurate în 2021 sunt prezentate în continuare.

6. În februarie 2021, Raportorul special a participat la o reuniune de experți privind consolidarea protecției drepturilor fundamentale ale persoanelor vârstnice în timpul pandemiei de COVID-19 și după aceasta, organizată de Oficiul Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului (OHCHR) și menită să contribuie la activitățile Grupului de lucru deschis privind îmbătrânirea. De asemenea, acesta a participat la cea de-a cincizeci și noua sesiune a Comisiei pentru Dezvoltare Socială. În martie 2021, a participat la dezbaterile anuale ale Consiliului Drepturilor Omului cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități. În iulie 2021, Raportorul special a participat la cea de-a paisprezecea sesiune a Conferinței statelor părți la Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități și la evenimentele organizate în marja acestei conferințe. În noiembrie 2021, a participat la consultarea intersesională a Consiliului Drepturilor Omului privind sănătatea mintală și drepturile omului, prevăzută în Rezoluția 43/13 a Consiliului, și la dezbaterile-masă rotundă intersesională organizată de Consiliu cu privire la dreptul la securitate socială în domeniul în continuă schimbare al muncii, evenimente organizate în temeiul acestei rezoluții.

7. Raportorul special a participat la consultări cu organizații regionale și alte părți interesate. Acestea au inclus, printre altele, consultări în vederea adoptării Strategiei Comisiei Europene privind drepturile persoanelor cu dizabilități 2021-2030; o ședință publică a Comisiei pentru afaceri sociale, sănătate și dezvoltare durabilă a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la dezinstituționalizarea persoanelor cu

¹ Toate contribuțiile primite sunt disponibile la adresa <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Disability/SRDisabilities/Pages/HRC49-Artificial-Intelligence-Report.aspx>.

dizabilități; o ședință publică a Comisiei permanente pentru afaceri juridice și constituționale (*Standing Committee on legal and constitutional affairs*) a Senatului Canadei cu privire la un proiect de lege de modificare a Codului Penal (asistență medicală la moarte - *medical assistance in dying*); și o ședință publică a Comisiei mixte pentru probleme legate de dizabilități (*Joint Committee on Disability Matters*) a Parlamentului Irlandei cu privire la progresele realizate de Irlanda în ceea ce privește punerea în aplicare a Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități. De asemenea, a participat la consultații cu Comisia de Asistență a Victimelor, înființată în cadrul Convenției privind interzicerea utilizării, stocării, producerii și transferului de mine antipersonal și distrugerea acestora, Comitetul Internațional al Crucii Roșii, reprezentanți ai instituțiilor naționale pentru drepturile omului, persoane cu dizabilități și organizațiile care le reprezintă, alte organizații neguvernamentale, cadre universitare și diplomați.

C. Comunicări

8. Rezumatele comunicărilor trimise și al răspunsurilor primite în perioada acoperită de prezentul raport sunt disponibile în rapoartele privind comunicările transmise de titularii de mandate de proceduri speciale (și în baza de date pentru comunicări publice a OHCHR).²

III. Inteligența artificială și drepturile persoanelor cu dizabilități

9. Tehnologiile din domeniul inteligenței artificiale, al proceselor decizionale automatizate și al învățării automate schimbă rapid lumea.³ La fel ca în cazul revoluțiilor tehnologice anterioare, tehnologiile din domeniul proceselor decizionale automatizate și al învățării automate redefinesc condițiile coexistenței umane. Acestea sunt folosite de actori publici și privați în numeroase moduri, în numeroase domenii și în toate sferile vieții. Inteligența artificială a fost descrisă ca fiind cea mai mare provocare a umanității.⁴

10. Mulți au vorbit despre potențialul eliberator pe care îl are inteligența artificială pentru persoanele cu dizabilități. Fără îndoială că, dacă este valorificată în mod adecvat și responsabil, aceasta poate contribui la atingerea obiectivului general al „egalității incluzive”, prevăzut de dreptul internațional al drepturilor omului, și în special la exercitarea drepturilor prevăzute în Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități în numeroase domenii, inclusiv ocuparea forței de muncă, accesul la bunurile și serviciile comerciale, transformarea serviciilor oferite persoanelor cu dizabilități, viața independentă și educația. De asemenea, aceasta ar putea accelera considerabil dezvoltarea durabilă, în beneficiul direct sau indirect al persoanelor cu dizabilități.⁵ Dacă este adaptată în mod corespunzător situației fiecărei persoane, inteligența artificială ar putea facilita semnificativ procesul de identificare a unor soluții noi și, poate, mult mai eficiente, pentru a asigura adaptări rezonabile efective pentru persoanele cu dizabilități, în toate țările.

11. În același timp, inteligența artificială presupune, de asemenea, provocări majore în ceea ce privește exercitarea drepturilor omului. Deși există și alte grupuri de populație expuse la multe dintre riscurile pe care le implică inteligența artificială, unele riscuri afectează exclusiv, sau în mod diferențiat și disproporționat, persoanele cu dizabilități. Este necesar să fie inițiată fără întârziere o dezbatere în cadrul căreia să fie analizat raportul

² A se vedea [A/HRC/47/3](#) și [A/HRC/48/3](#) și <https://spcommreports.ohchr.org/>.

³ A se vedea Klaus Schwab, *The fourth industrial revolution: what it means, how to respond*, Forumul Economic Mondial, 14 ianuarie 2016.

⁴ A se vedea Henry A. Kissinger, Eric Schmidt și Daniel Huttenlocher, *The Age of AI and our Human Future* (Londra, John Murray Press, 2021); și Sue Halpern, *The human costs of AI*, *New York Review of Books*, 21 octombrie 2021.

⁵ A se vedea Charlotte McClain-Nhlapo și Deepti Samant Raja, *Addressing the drivers of digital technology for disability-inclusive development* din lucrarea *Accessible Technology and the Developing World*, Michael Ashley Stein și Jonathan Lazar, editori (Oxford, Oxford University Press, 2021).

dintre riscurile implicate de inteligența artificială și oportunitățile oferite de aceasta, în contextul dizabilității.

12. Efectele inteligenței artificiale asupra drepturilor omului încep să se cristalizeze și constituie un element esențial al prezentului raport. În 2021, OHCHR a evidențiat existența unor preocupări serioase în ceea ce privește viața privată, legate de inteligența artificială.⁶ Impactul inteligenței artificiale asupra exercitării drepturilor omului a fost, de asemenea, examinat pe larg de diferiți titulari de mandate de proceduri speciale. Printre titularii de mandate care au elaborat rapoarte tematice privind inteligența artificială se numără Raportorul special privind dreptul la dezvoltare, Raportorul special privind dreptul la educație, Raportorul special privind promovarea și protecția dreptului la libertatea de opinie și exprimare, Raportorul special privind sărăcia extremă și drepturile omului, Raportorul special privind execuțiile extrajudiciare, sumare sau arbitrare, Raportorul special privind formele contemporane de rasism, discriminare rasială, xenofobie și intoleranța asociată acestora, Raportorul special privind formele contemporane de sclavie și Raportorul special privind dreptul la viață privată, precum și Expertul Independent privind exercitarea tuturor drepturilor omului de către persoanele în vârstă.⁷ Unele dintre rapoartele lor țin seama de impactul major al utilizării inteligenței artificiale asupra persoanelor cu dizabilități. Prezentul raport se bazează pe rezultatele acestei munci valoroase.

13. Agențiile specializate ale Organizației Națiunilor Unite atrag atenția, de asemenea, asupra necesității de a analiza raportul dintre riscurile implicate de inteligența artificială și oportunitățile oferite de aceasta. De exemplu, Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF) a depus eforturi semnificative pentru a stabili dacă sistemele de inteligență artificială îi afectează pe copii – inclusiv pe copiii cu dizabilități – și în ce fel, examinând, de exemplu, modul în care acestea sunt folosite și impactul lor asupra copiilor acasă, la școală și în locurile de joacă, precum și acele drepturi ale copiilor care pot fi afectate în mod disproporționat, atât în sens pozitiv, cât și în sens negativ, de utilizarea inteligenței artificiale.⁸

14. Organizația Internațională a Muncii (OIM) a sprijinit o serie de inițiative care vizează diferite elemente ale inteligenței artificiale și implicațiile acestora asupra viitorului muncii. Studiul său privind implicațiile inteligenței artificiale asupra viitorului muncii explorează economia inteligenței artificiale și legătura dintre aceasta și piața muncii.⁹ Autorii subliniază că, pentru ca beneficiile progresului tehnologic bazat pe inteligența artificială să fie împărtășite pe scară largă, este necesar să fie analizate riscurile pe care le implică inteligența artificială, concretizate sub forma unei creșteri a inegalităților. În lucrarea *World Employment and Social Outlook 2021*, OIM abordează, printre altele, modul în care conceperea platformelor digitale de muncă și gestionarea algoritmică în domeniul ocupării forței de muncă definesc experiențele de zi cu zi ale persoanelor care lucrează prin intermediul platformelor digitale de muncă.¹⁰

15. Comisia privind comunicațiile în bandă largă pentru dezvoltare durabilă (*The Broadband Commission for Sustainable Development*), înființată în 2010 de Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor și Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) cu scopul de a încuraja acordarea unei importanțe mai mari comunicațiilor în bandă largă în cadrul agendei politice internaționale, a subliniat importanța participării persoanelor cu dizabilități la crearea de instrumente bazate pe inteligența artificială, care permit îmbunătățirea sănătății la nivel mondial. În mod similar, Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a subliniat rolul pe care îl poate juca inteligența

⁶ A se vedea [A/HRC/48/31](#).

⁷ A se vedea [A/HRC/42/38](#), [A/HRC/32/37](#), [A/73/348](#), [A/74/493](#), [A/HRC/29/37](#), [A/HRC/26/36](#), [A/75/590](#), [A/HRC/48/76](#), [A/HRC/42/44](#), [A/HRC/46/37](#) și [A/HRC/45/14](#).

⁸ A se vedea UC Berkeley Human Rights Center Research Team (echipa de cercetare a Centrului pentru Drepturile Omului din cadrul Universității Berkeley, California) și UNICEF, *Memorandum on Artificial Intelligence and Child Rights* (aprilie 2019).

⁹ Ekkehard Ernst, Rossana Merola și Daniel Samaan, *The economics of artificial intelligence: implications for the future of work* (2018).

¹⁰ *World Employment and Social Outlook 2021: The Role of Digital Labour Platforms in Transforming the World of Work* (Geneva, OIM, 2021).

artificială în transformarea serviciilor medicale, de exemplu în publicația sa privind etica și guvernanta inteligenței artificiale pentru sănătate.¹¹ În această publicație, OMS atrage atenția asupra faptului că oportunitățile și riscurile sunt legate între ele și avertizează cu privire la colectarea și utilizarea datelor medicale într-un mod neetic, prejudecățile care se ascund în spatele algoritmilor și riscurile pentru siguranța pacienților și în materie de securitate cibernetică și de mediu. Aceasta avertizează, de asemenea, că sistemele alimentate în principal cu date colectate de la locuitorii unor țări cu venituri mari ar putea să nu se preteze în cazul locuitorilor statelor cu venituri mici și medii, fapt îngrijorător având în vedere că accesul la intervenții medicale și la tratamente de reabilitare va fi foarte diferit în cazul persoanelor cu dizabilități din țări care dispun de resurse mai puține. UNESCO a identificat provocările generate de inteligența artificială, recunoscând situația specifică a persoanelor cu dizabilități. Recomandarea cu privire la etica inteligenței artificiale, adoptată de Conferința Generală a UNESCO, în cadrul celei de-a patruzeci și una sesiuni a acesteia, pune accentul pe principiul nediscriminării pe criterii de dizabilitate.¹² Banca Mondială, recunoscând oportunitățile și riscurile pe care le prezintă tehnologiile de identificare bazate pe inteligența artificială, a publicat orientări cu privire la abordări ce țin seama de nevoile persoanelor cu dizabilități în cadrul proiectelor naționale privind dovada legală a identității în cazul cărora se utilizează tehnologia inteligenței artificiale.¹³ În plus, Banca a luat legătura direct cu persoane interesate cu dizabilități din Africa de Vest, unde a fost pusă în aplicare această tehnologie, pentru a înțelege riscurile și beneficiile legate de tehnologiile biometrice de identificare, utilizate în proiectele naționale de identificare.

16. Organele înființate în temeiul tratatelor privind drepturile omului sunt, de asemenea, pregătite să facă față provocărilor inteligenței artificiale. De exemplu, în Comentariul general nr. 25 (2020), Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale a subliniat riscul de discriminare la care sunt expuse persoanele cu dizabilități în cazul în care „produsele progreselor științifice nu țin seama de particularitățile și nevoile specifice ale acestora” (pct. 34). Comitetul subliniază nevoia ca persoanele cu dizabilități să participe la luarea deciziilor științifice și cea de a le furniza acestora adaptări rezonabile, care să le permită să beneficieze de produsele progreselor științifice.

17. De asemenea, au fost lansate inițiative regionale importante menite să abordeze efectele inteligenței artificiale asupra drepturilor omului. De exemplu, Consiliul Europei are în vedere elaborarea, în cadrul activităților desfășurate de Comitetul Ad-hoc pentru Inteligență artificială al acestuia¹⁴, a unui tratat bazat pe drepturile omului, referitor la dezvoltarea, proiectarea și aplicarea inteligenței artificiale¹⁵. Comisia Europeană a publicat deja o propunere de regulament privind inteligența artificială, menit să reglementeze utilizarea inteligenței artificiale, inclusiv aplicațiile sale discriminatorii.¹⁶ Comisia Economică și Socială pentru Asia și Pacific (*The Economic and Social Commission for Asia and the Pacific* - ESCAP)¹⁷ și Comisia Africană pentru Drepturile Omului și ale Popoarelor au început, de asemenea, să examineze problema inteligenței artificiale în raport cu drepturile omului.¹⁸

18. La nivel național, numeroase state instituie în prezent strategii naționale în materie de inteligență artificială, fiind conștiente de problemele etice asociate acesteia și, în anumite

¹¹ *Ethics and Governance of Artificial Intelligence for Health* (Geneva, OMS, 2021).

¹² Document disponibil la adresa <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379920.page=14>.

¹³ Banca Mondială, *Creating disability inclusive ID systems* (2020).

¹⁴ A se vedea <https://www.coe.int/web/artificial-intelligence/cahai>.

¹⁵ A se vedea Comitetul de experți al Consiliului Europei privind prestatorii intermediari de servicii de Internet (Committee of Experts on Internet Intermediaries), *Algorithms and human rights: study on the human dimensions of automated data processing technologies and possible regulatory implications* (2017).

¹⁶ Propunere de regulament al Parlamentului European și al Consiliului de stabilire a unor norme armonizate privind inteligența artificială (Legea privind inteligența artificială) și de modificare a anumitor acte legislative ale uniunii” (COM/2021/206). Document disponibil la adresa <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206>.

¹⁷ A se vedea ESCAP (Comisia Economică și Socială pentru Asia și Pacific), *Artificial intelligence in Asia and the Pacific* (noiembrie 2017).

¹⁸ A se vedea <https://www.achpr.org/sessions/resolutions?id=504>.

cazuri, de provocările acesteia legate de drepturile omului. Instituțiile naționale pentru drepturile omului au început să atragă atenția asupra necesității de a analiza echilibrul dintre riscurile și beneficiile în privința drepturilor omului, asociate sistemelor de inteligență artificială și utilizării acestora. Unele și-au exprimat în mod explicit preocupările legate de drepturile persoanelor cu dizabilități, inclusiv Comisia Australiană pentru Drepturile Omului,¹⁹ Equinet (Rețeaua europeană a organismelor de promovare a egalității)²⁰ și Agenția Federală Anti-Discriminare din Germania.²¹

19. În pofida exploziei de interes general cu privire la acest subiect, au fost prea puțin analizate în detaliu beneficiile directe ale inteligenței artificiale pentru cele aproximativ 1 miliard de persoane cu dizabilități din lume și potențialele efecte negative ale acesteia asupra lor, ceea ce constituie o lacună majoră. A venit momentul să remediem această situație prin inițierea unei dezbateri informate în rândul statelor, al experților în domeniul drepturilor omului, al organizațiilor persoanelor cu dizabilități și al actorilor privați și ai societății civile, care să contribuie la plasarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în centrul procesului de dezvoltare a inteligenței artificiale.

20. Drepturile prevăzute de Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități și dispozițiile fundamentale ale acesteia constituie principalele instrumente-etalon în raport cu care trebuie să fie apreciate riscurile implicate de inteligența artificială și oportunitățile oferite de aceasta. Drepturile relevante și obligațiile ce rezultă din acestea includ, printre altele, dreptul la viață privată, dreptul la autonomie, dreptul la o viață independentă, dreptul la un loc de muncă, dreptul la educație, dreptul la sănătate și, în special, garanția generală a egalității și nediscriminării. Obiectivele de Dezvoltare Durabilă consolidează dispozițiile Convenției. Obiectivul 10, în special, face referire la principiul egalității de tratament, care stă la baza Convenției, și vizează crearea unei societăți în care persoanele cu dizabilități să se bucure de viață fără niciun fel de discriminare. Grupul la nivel înalt privind cooperarea digitală a subliniat necesitatea de a asigura valorificarea tehnologiilor digitale în scopul promovării Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă.²² Dacă această tehnologie nu este exploatată în mod adecvat, persoanele cu dizabilități – care deja sunt dezavantajate atât de des și într-o măsură atât de mare – pur și simplu nu vor avea nicio șansă de a-și îmbunătăți situația.

21. Consolidarea drepturilor și obligațiilor prevăzute în Convenție reprezintă o altă modalitate prin care pot fi contracarate efectele negative pe care le are inteligența artificială asupra drepturilor fundamentale ale persoanelor cu dizabilități. Printre altele, Strategia Națiunilor Unite privind incluziunea persoanelor cu dizabilități vizează în mod special utilizarea achizițiilor publice ca instrument de promovare a egalității în cadrul întregului sistem al Organizației Națiunilor Unite. Dacă este utilizată în mod adecvat, aceasta ar putea face din sistemul Organizației Națiunilor Unite un model pentru dezvoltarea, achiziționarea și implementarea exclusiv a unor instrumente bazate pe inteligența artificială care respectă drepturile omului. Principiile directe privind afacerile și drepturile omului impun întreprinderilor să realizeze evaluări ale impactului produselor și serviciilor acestora asupra drepturilor omului, inclusiv ale impactului tuturor instrumentele noi bazate pe inteligență artificială, și să facă acest lucru pe baza unor consultări cu grupurile direct afectate, cum ar fi persoanele cu dizabilități (principiile 17-20). De asemenea, diverse principii din inițiativa „Global Compact” a Organizației Națiunilor Unite (*United Nations Global Compact*) impun întreprinderilor să evite complicitatea la încălcările drepturilor omului și să pună capăt discriminării, în special în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, în cazurile în

¹⁹ A se vedea Comisia Australiană pentru Drepturile Omului, *Using artificial intelligence to make decisions: addressing the problem of algorithmic bias* (2020).

²⁰ A se vedea Robin Allen și Dee Masters, *Regulating for an Equal AI: a New Role for Equality Bodies. Meeting the New Challenges to Equality and Non-discrimination from increased Digitisation and the Use of Artificial Intelligence* (Bruxelles, Equinet, 2020).

²¹ A se vedea Carsten Orwat, *Risks of Discrimination Through the Use of Algorithms* (Berlin, Agenția Federală Anti-Discriminare, 2020).

²² A se vedea [A/74/821](#).

care instrumentele bazate pe inteligența artificială ridică probleme deosebite pentru persoanele cu dizabilități.²³

A. Natura inteligenței artificiale

22. Nu există o definiție universală a inteligenței artificiale²⁴, dar această noțiune poate fi definită pe scurt ca fiind „știința care face mașinile inteligente”.²⁵ Ideea principală este că ar putea fi realizate mașini care să funcționeze în același fel ca oamenii sau într-un mod similar, dar mai rapid, mai bine și mai eficient și, teoretic, fără prejudecățile umane. În aproape toate cazurile, acest lucru presupune o evaluare inițială a unui așa-numit set de date de antrenament, care să permită formularea unor instrucțiuni cunoscute sub numele de algoritmi.²⁶ În continuare, are loc implementarea ulterioară a mașinii pentru a analiza alte date obținute din una sau mai multe surse, cum ar fi senzorii, înregistrările sau scanerile, în funcție de modelele „învățate” de mașină din setul inițial de date de antrenament. Mașina poate lua decizii în mod autonom, în cadrul unui „proces decizional automat”, sau decizii care pot furniza unui actor uman informații pe baza cărora acesta poate să acționeze.

23. Sistemele de inteligență artificială devin „inteligente” printr-un proces de învățare automată. Inteligența mașinilor depinde așadar de informațiile și datele care le sunt furnizate. Astfel, atunci când este necesară folosirea unui model de inteligență artificială pentru atingerea unui obiectiv (de exemplu, pentru identificarea celui mai bun candidat pentru un loc de muncă), de regulă, acest model este alimentat cu date referitoare la angajații despre care se știe că au avut rezultate bune în trecut. Este evident că practica folosirii unor astfel de date favorizează candidații angajați în trecut. Astfel, este puțin probabil să se țină seama de atuurile diverșilor candidați care nu îndeplinesc criteriile obișnuite de angajare, cum ar fi persoanele cu dizabilități. Astfel, sistemul de inteligență artificială creează un angajat „standard”, pornind de la datele care îi sunt furnizate și pe care trebuie să le învețe pentru a putea stabili corelațiile existente între aceste date, cu scopul de a le aplica în cazul unui alt set de date (de exemplu, o listă de potențiali angajați) și de a identifica, astfel, candidații ideali. Aceste date pot fi de diferite tipuri și pot include date preluate din înregistrări video și audio ale interviurilor, precum și date cu privire la vârstă, istoricul locurilor de muncă și educație.

24. De multe ori, setul de date utilizat pentru „antrenarea” sistemelor de inteligență artificială include date bazate pe deciziile și judecățile de valoare formulate anterior de oameni, care pot fi eronate din multe motive. De exemplu, un sistem de inteligență artificială, care urmărește identificarea celei mai potrivite persoane pentru un anumit loc de muncă, este antrenat, de regulă, prin alimentarea cu un set de date bazate pe decizii luate anterior de oameni cu privire la persoana cea mai potrivită pentru respectivul loc de muncă. Dacă deciziile umane pe care se bazează setul de date sunt discriminatorii, este probabil ca sistemul de inteligență artificială să prelucreze noile date în același mod discriminatoriu, perpetuând astfel problema, și să semnaleze existența unei dizabilități ca un posibil motiv pentru incompatibilitatea persoanei în cauză cu locul de muncă respectiv. Punerea la dispoziție a unor adaptări rezonabile i-ar putea permite unei persoane cu dizabilități să îndeplinească funcțiile esențiale pe care le presupune un loc de muncă, însă acest aspect este aproape întotdeauna ignorat, ceea ce este îngrijorător.

25. Modelele de inteligență artificială funcționează adesea prin crearea de profiluri ale oamenilor (de exemplu, profilul unui candidat pentru un loc de muncă). Aceste modele

²³ Inițiativa „Global Compact” a Organizației Națiunilor Unite are ca scop mobilizarea la nivel mondial a unui grup de întreprinderi și actori durabili, să sprijine întreprinderile în scopul respectării de către acestea a celor 10 principii ale sale referitoare la drepturile omului, muncă, mediu și combaterea corupției, precum și să promoveze Obiectivele de Dezvoltare Durabilă.

²⁴ A se vedea Consiliul European, *What’s AI? A definition uneasy to build and share*.

²⁵ A se vedea Frederik Zuiderveen Borgesius, *Discrimination, Artificial Intelligence, and Algorithmic Decision-making* (Strasbourg, Consiliul European, 2018).

²⁶ Algoritmii (uneori numiți programe informatice), care stabilesc etapele logice pe care trebuie să le urmeze un computer atunci când analizează datele care îi sunt furnizate, instruiesc computerul cum să utilizeze datele de intrare pentru a genera anumite rezultate.

permit luarea unei decizii cu privire la o persoană pe baza datelor sale cu caracter personal sau a „urmelor” de informații (*information trails*) existente cu privire la aceasta, stabilind dacă este probabil, de exemplu, ca persoana în cauză să comită fraude sau să aibă nevoi medicale speciale.²⁷ Crearea de profiluri poate servi la luarea deciziilor importante cu privire la indivizi sau grupuri de indivizi.

26. Nu există o singură definiție a noțiunii de proces decizional automatizat, care poate lua diferite forme. Astfel, mașinile care funcționează pe baza inteligenței artificiale pot lua decizii fără o intervenție umană directă. Un exemplu ar fi automatizarea controlului la frontierele internaționale, unde o mașină care funcționează pe baza inteligenței artificiale poate deschide poarta unei persoane care dorește să treacă granița, însă procesul este monitorizat de o persoană, prin intermediul unor camere de televiziune cu circuit închis.²⁸ În numeroase situații, un actor uman are doar un rol simbolic, de intermediar între mașină și aplicația sa, gradul de intervenție umană putând fi limitat. Aceasta este situația, de exemplu, atunci când rezultatul obținut de mașină are un rol decisiv în procesul decizional, iar omul acceptă fără rezerve faptul că mașina constituie un element determinant al procesului.²⁹

27. Deși inteligența artificială dă naștere unor probleme evidente legate de drepturile omului, riscurile asociate învățării automate pot fi mult mai acute decât se crede, din cauza problemei lipsei sale de transparență (așa-numita „cutie neagră”, *black box* în engl.). Inteligența artificială este adesea ascunsă „la vedere”, fie pentru că modul de funcționare internă a sistemului este ascuns în mod deliberat, cu scopul de a proteja drepturile de proprietate intelectuală, fie pentru că sistemul poate fi înțeles doar de persoanele care știu să citească și să scrie coduri informatice. Într-adevăr, din cauza învățării automate, procesul decizional poate fi atât de complex încât oricărui om obișnuit îi poate fi greu să înțeleagă modul în care sunt luate deciziile automatizate. Uneori, datele folosite sunt șterse sau nici măcar nu sunt comparate și confruntate, din cauza temerilor legate de protecția datelor, ceea ce poate avea drept consecință negativă faptul că devine aproape imposibil să se stabilească retroactiv dacă a avut loc sau nu o discriminare. Această lipsă de transparență constituie un veritabil obstacol în calea dreptului la tratament egal al persoanelor cu dizabilități. Natura opacă a învățării automate este agravată și mai mult de legile privind proprietatea intelectuală și de acordurile comerciale internaționale care maschează în mod eficient orice discriminare integrată în sistem. Contestarea unor astfel de practici devine extrem de dificilă având în vedere că nu este posibil nici măcar să fie identificate deciziile discriminatorii luate pe baza dizabilității unei persoane.

B. Consecințele generale ale inteligenței artificiale asupra persoanelor cu dizabilități

28. Inteligența artificială oferă o gamă largă de oportunități persoanelor cu dizabilități. Sistemele de inteligență artificială aduc contribuții pozitive, în special în ceea ce privește tehnologiile asistive; de exemplu, le permit persoanelor cu dizabilități să găsească rutele din orașul lor care le sunt accesibile.³⁰ Alte aplicații, care folosesc instrumente de navigare

²⁷ Articolul 4 alineatul (4) din Regulamentul general privind protecția datelor al Uniunii Europene definește crearea de profiluri ca fiind „orice formă de prelucrare automată a datelor cu caracter personal care constă în utilizarea datelor cu caracter personal pentru a evalua anumite aspecte personale referitoare la o persoană fizică, în special pentru a analiza sau prevedea aspecte privind performanța la locul de muncă, situația economică, sănătatea, preferințele personale, interesele, fiabilitatea, comportamentul, locul în care se află persoana fizică respectivă sau deplasările acesteia”.

²⁸ A se vedea, de exemplu, Costica Dumbrava, *Artificial intelligence at EU borders (2021)*; și Pinja Lehtonen și Pami Aalto, *Smart and secure borders through automated border control systems in the EU? The views of political stakeholders in the Member States*, *European Security*, vol. 26, nr. 2 (ianuarie 2017).

²⁹ A se vedea, de exemplu, Jennifer Cobbe, *Administrative law and the machines of government: judicial review of automated public-sector decision-making*, *Legal Studies*, vol. 39, nr. 4 (iulie 2019).

³⁰ A se vedea proiectul *AI for inclusive urban sidewalks* (Inteligența artificială pentru trotuare urbane incluzive), o acțiune de colaborare între *Global Initiative for Inclusive ICTs* (Inițiativa globală pentru o tehnologie a informației și comunicațiilor favorabilă incluziunii), *Taskar Center for Accessible Technology*

bazate pe inteligența artificială, pot asigura o mai bună exercitare a dreptului la mobilitate personală de către persoanele nevăzătoare sau cu deficiențe de vedere. Printre acestea se numără tehnologia de urmărire a mișcării ochilor și de recunoaștere a vocii, care le permite persoanelor cu dizabilități să aibă acces la informații și la educație, precum și să comunice și să transmită informații.³¹

29. Platformele de învățare adaptativă pot oferi o experiență de învățare personalizată, care abordează nevoile specifice ale elevilor cu dizabilități.³² Programele de transpunere a vocii în text (*speech-to-text*) sunt utilizate pentru a compensa lipsa cronică a interpreților de limbaj mimico-gestual și pentru a le permite persoanelor cu deficiențe de vorbire să interacționeze mai ușor cu ceilalți. În prezent, persoanele surde și cele cu deficiențe de auz sunt asistate de avataruri capabile să transpună cuvintele din limba vorbită în limbajul mimico-gestual.³³ Sistemele de inteligență artificială pot contribui la îmbunătățirea situației persoanelor cu dizabilități întrucât permit diagnosticarea bolilor și recomandarea de tratamente, fiind astfel utile pentru toată lumea, iar aplicațiile acestora ar putea fi extinse în mod eficient la activitățile de reabilitare. De asemenea, inteligența artificială începe să fie utilizată în domeniul sănătății mintale, inclusiv, printre altele, pentru structurarea sprijinului inter pares și furnizarea de servicii de sănătate mintală.³⁴

30. Deși inteligența artificială oferă oportunități de promovare a drepturilor persoanelor cu dizabilități, aceasta este asociată, de asemenea, unor riscuri semnificative pentru persoanele cu dizabilități. Inteligența artificială transformă relația dintre stat și persoanele cu dizabilități; de exemplu, cercetările au arătat că, în anumite cazuri, inteligența artificială și tehnologiile emergente sunt folosite pentru a filtra accesul la prestațiile de protecție socială. Accesul la prestații precum ajutorul de șomaj poate fi restricționat de sistemele de inteligență artificială care folosesc seturi de date părtinoase și algoritmi discriminatorii. Având în vedere că numeroase persoane cu dizabilități din întreaga lume trăiesc în sărăcie, multe dintre ele chiar într-o sărăcie extremă, este esențial ca sistemele de inteligență artificială să nu împiedice persoanele cu dizabilități să beneficieze de serviciile și de sprijinul la care au dreptul.

31. Proliferarea inteligenței artificiale și a tehnologiilor emergente s-a dovedit benefică și pentru persoanele cu dizabilități care doresc să trăiască independent, întrucât, în prezent, roboți și alte instrumente pe bază de inteligență artificială sunt folosite pentru a oferi îngrijiri și alte forme de asistență la domiciliu.³⁵ Este posibil ca, pe viitor, inteligența artificială să ofere posibilitatea ca persoanele cu dizabilități să conviețuiască cu mașini inteligente, capabile să simtă, să învețe și să prevadă evenimente viitoare. Totuși, acest lucru implică și riscuri evidente.

32. Inteligența artificială a început, de asemenea, să aibă efecte asupra persoanelor cu dizabilități în calitatea lor de consumatori. Evaluările defectuoase realizate de sistemele de inteligență artificială cu privire la riscurile existente în privința persoanelor cu anumite tipuri de dizabilități pot conduce la împiedicarea accesului acestora la asigurările de sănătate private și la creșterea necorespunzătoare a primelor de asigurare de sănătate. Au fost exprimate îngrijorări cu privire la faptul că utilizarea inteligenței artificiale pentru luarea deciziilor a avut ca rezultat creșterea primelor de asigurare pentru consumatori,

(Centrul Taskar pentru Tehnologii Accesibile) și programul Microsoft *AI for accessibility* (Inteligența artificială pentru accesibilitate).

³¹ A se vedea răspunsul statului Chile la solicitarea de contribuții la prezentul raport.

³² A se vedea Global Disability Innovation Hub (Centrul global de inovare pentru persoanele cu dizabilități), *Disability innovation strategy 2021-2024*.

³³ European Disability Forum (Forumul European al Persoanelor cu Dizabilități), *Plug and pray? A disability perspective on artificial intelligence, automated decision-making and emerging technologies* (2018).

³⁴ A se vedea Piers Gooding și Timothy Kariotis, *Ethics and law in research on algorithmic and data-driven technology in mental health care: scoping review*, *JMIR Mental Health*, vol. 8, nr. 6 (iunie 2021).

³⁵ European Association of Service Providers for Persons with Disabilities (Asociația Europeană a Furnizorilor de Servicii pentru Persoanele cu Dizabilități), *Technology in social care and support services*.

având în vedere că motivele pentru luarea unor astfel de decizii de către sistemul de inteligență artificială sunt necunoscute sau chiar imposibil de stabilit.³⁶ Această lipsă de transparență a logicii care stă la baza învățării automate și a procesului decizional automatizat ridică probleme serioase pentru populația generală și este probabil să aibă consecințe asupra persoanelor cu dizabilități, care sunt deja marginalizate pe piețele asigurărilor de sănătate și de viață.

33. Domeniul ocupării forței de muncă este dominat din ce în ce mai mult de instrumente bazate pe inteligența artificială, a căror utilizare poate avea consecințe serioase asupra persoanelor cu dizabilități.³⁷ Aceste instrumente pot exclude candidații în fiecare etapă a procesului de recrutare. De exemplu, roboții de chat utilizați în timpul interviurilor, care funcționează pe baza tehnologiei inteligenței artificiale, pot fi inaccesibili pentru persoanele care utilizează cititoare de ecran. Instrumentele de preselecție a CV-urilor se pot dovedi un obstacol în calea candidaturii unei persoane cu dizabilități, întrucât, de exemplu, CV-ul acesteia nu reflectă stagiile efectuate sau posibilitățile de a lucra în mediul virtual. Explicațiile referitoare la experiența similară nu sunt aproape niciodată examinate de un om. De regulă, instrumente de selecție video bazate pe inteligență artificială sunt dezvoltate fără a fi testate pe persoane cu dizabilități. Acest lucru creează posibilitatea de excludere pe baza unor caracteristici atipice înainte ca un interviuator uman să întâlnească un candidat pentru un loc de muncă. Candidaților cu dizabilități li s-a acordat uneori o pondere negativă în procesul de notare utilizat de un instrument de inteligență artificială pentru a determina capacitatea de inserție profesională, ceea ce a dus la faptul că agenția de recrutare a alocat mai puține resurse și mai puțin sprijin unui candidat cu dizabilități în căutarea unui loc de muncă.³⁸

34. Din ce în ce mai populare, interviurile de recrutare bazate pe inteligența artificială îi supun pe candidați la diverse tipuri de evaluare, de la teste de personalitate până la teste sub formă de jocuri. Algoritmii analizează datele interviului, în căutarea unor caracteristici precum stabilitatea emoțională, extraversiunea, impulsivitatea sau capacitatea de atenție. De asemenea, acesta poate să analizeze și să aprecieze expresiile faciale ale persoanei intervievate, frecvența contactului vizual și gradul de entuziasm care rezultă din vocea acesteia. Deseori, instrumentele de inteligență artificială sunt în imposibilitatea de a citi expresiile faciale ale persoanelor cu dizabilități sau le interpretează eronat, ceea ce poate conduce la excluderea unor candidați din cauza dizabilităților lor. Trebuie subliniat că este evident că, în mod intenționat sau din alte motive, necesitatea de a asigura adaptări rezonabile nu este luată în considerare în cadrul dezvoltării tehnologiilor bazate pe inteligența artificială, folosite pentru interviuarea persoanelor cu dizabilități.

35. În afară de procesele de recrutare, inteligența artificială este tot mai des folosită pentru supravegherea continuă și automatizată a lucrătorilor, în special a lucrătorilor cu dizabilități, astfel cum sugerează dovezi recente.³⁹ Din cauza neimplicării persoanelor cu dizabilități în procesul de dezvoltare a sistemelor de inteligență artificială, precum și a faptului că nu se ține seama de nevoile lor, aceste sisteme generează disensiuni, în loc să contribuie la accesibilitate și la crearea unor medii favorabile.

36. Instrumentele de inteligență artificială au, într-adevăr, potențialul de a îmbunătăți accesul persoanelor cu dizabilități la oportunități educaționale, inclusiv la activități de formare individuală și la jocuri creative bazate pe inteligența artificială, menite să faciliteze

³⁶ A se vedea Bureau Européen des Unions de Consommateurs (Biroul European al Uniunilor Consumatorilor), *Regulating AI to protect the consumer. Position paper on the AI Act* (octombrie 2021).

³⁷ A se vedea Center for Democracy & Technology (Centrul pentru Democrație și Tehnologie), *Algorithm-driven hiring tools: innovative recruitment or expedited disability discrimination?* (decembrie 2020); și Sheridan Wall și Hilke Schellmann, *Disability rights advocates are worried about discrimination in AI hiring tools*, *MIT Technology Review* (21 iulie 2021).

³⁸ A se vedea Nicolas Kayser-Bril, Algorithm Watch, *Austria's employment agency rolls out discriminatory algorithm, sees no problem*, 6 octombrie 2019. Ca răspuns la solicitarea de contribuții la prezentul raport, Ombudsmanul austriac a explicat că utilizarea acestui instrument fusese suspendată, în așteptarea pronunțării unei decizii a Curții Administrative Supreme.

³⁹ Trades Union Congress, *Technology managing people: the worker experience* (2020).

învățarea competențelor sociale și soluționarea problemelor. Cu toate acestea, este îngrijorător faptul că există tot mai multe dovezi cu privire la utilizarea inteligenței artificiale pentru luarea de decizii referitoare la distribuția oportunităților de educație. Acest lucru a fost evidențiat în cadrul unui răspuns la solicitarea de contribuții la prezentul raport, în care se arată cum poate inteligența artificială să afecteze negativ accesul la educație al persoanelor cu dizabilități.⁴⁰

C. Principalele drepturi și obligații prevăzute în Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități și care se aplică dezvoltării și utilizării inteligenței artificiale

37. Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități stabilește obligații legale pentru state în ceea ce privește dezvoltarea și utilizarea inteligenței artificiale. Este important de menționat că statele au obligația de a „elimina discriminarea pe criterii de dizabilitate de către orice persoană, organizație sau întreprindere privată” [articolul 4 alineatul (1) litera (e)]. Această obligație implică în mod cert responsabilitatea statelor de a reglementa activitățile sectorului privat legate de dezvoltarea și utilizarea inteligenței artificiale. În plus, statele au obligația de a promova proiectarea și dezvoltarea tehnologiilor informației „încă din fazele incipiente” [articolul 9 alineatul (2) litera (h)]. Acest lucru sugerează că statul are obligația fermă de a încuraja și de a reglementa în mod corespunzător activitățile sectorului privat.

38. Drepturile și obligațiile relevante privesc atât probleme de fond (de exemplu, dreptul la viață personală), cât și chestiuni procedurale (dreptul de a fi consultat). Trebuie menționat un avertisment important: în general, atunci când ne gândim la tehnologie și la dizabilități, ne gândim, în mod firesc, la accesibilitate (articolul 9 din Convenție). Așadar, este necesar să fie identificate soluții pentru a face noile tehnologii accesibile pentru persoanele cu dizabilități și ușor de folosit de către acestea. Deși inteligența artificială ridică, într-adevăr, o serie de probleme legate de accesibilitate, prezentul raport întocmit de Raportorul special are ca obiectiv principal să analizeze modul în care persoanele cu dizabilități sunt afectate de instrumentele de inteligență artificială. Subiectul principal este problema egalității de tratament și a discriminării.

39. În continuare sunt prezentate neexhaustiv anumite drepturi care sunt în joc în acest context.

Dreptul la egalitate și la nediscriminare (articolele 2, 5 și 18)

40. Noțiunea de „egalitate incluzivă” se află în centrul Convenției (articolul 5). Toate drepturile prevăzute de Convenție trebuie să fie asigurate persoanelor cu dizabilități în condiții de egalitate cu ceilalți. Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități interpretează noțiunea de egalitate, care stă la baza articolului 5, în sens larg și în temeiul principiului egalității incluzive.⁴¹

41. Este important de subliniat faptul că prevenirea discriminării împotriva persoanelor cu dizabilități poate necesita asigurarea unor adaptări rezonabile, care să le permită acestora să își exercite pe deplin drepturile (articolul 2). Astfel cum a subliniat Comitetul, acest proces necesită o examinare detaliată a situației specifice a unei persoane, pentru a putea adopta măsuri individualizate și adaptate.⁴²

42. În plus, și cu atât mai mult în contextul inteligenței artificiale, obligația de asigurare a unor adaptări rezonabile ar putea avea o dimensiune anticipativă, în sensul că nu trebuie să așteptăm ca persoanele cu dizabilități să își prezinte problemele, ci mai degrabă trebuie să încercăm să stabilim ce fel de adaptări rezonabile ar putea fi necesare acestor persoane. De exemplu, este posibil, în mod evident, să se anticipeze în mod rezonabil consecințele pe care le pot avea asupra persoanelor cu dizabilități bunurile și serviciile bazate pe inteligența

⁴⁰ A se vedea <https://www.sistemadadmissionescolar.cl/> (disponibil doar în limba spaniolă).

⁴¹ A se vedea Comentariul general nr. 6 (2018) al Comitetului.

⁴² Ibid.

artificială (de exemplu, instrumente de inteligență artificială folosite în procesul de selectare și interviu a candidaților la un post). Un alt exemplu privește utilizarea tehnologiei biometrice pentru a facilita dovedirea legală a identității și pentru a debloca accesul la servicii publice precum educația, asistența medicală și votarea. Convenția consacră dreptul la recunoașterea capacității juridice și dreptul de a obține, deține și utiliza documente de identificare și dreptul copiilor cu dizabilități de a fi înregistrați imediat după nașterea lor (articolul 18). În ceea ce privește aceste drepturi, scopul utilizării unor astfel de instrumente de inteligență artificială este de a ajunge la persoanele cele mai marginalizate, având în vedere că este posibil ca acestea să nu dețină nicio dovadă legală a identității. Cu toate acestea, nerespectarea normelor de reglementare a producerii de sisteme biometrice accesibile sau nefurnizarea unor soluții alternative pentru cazurile în care tehnologia biometrică nu funcționează, constituie obstacole care trebuie abordate pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la beneficiile unor astfel de tehnologii.⁴³

Dreptul la autonomie și dreptul de a lua decizii (articolele 3, 12 și 23)

43. Potrivit principiilor etice legate de inteligența artificială, fiecare ființă umană este ea însăși un scop și nu ar trebui să fie folosită ca instrument pentru a servi scopurilor altora.⁴⁴ Convenția se bazează pe ideea că ființa umană are o valoare intrinsecă și are dreptul la autonomie și dreptul de a lua decizii, astfel cum reiese din articolul 3 (principii generale) și articolul 12 (recunoaștere egală în fața legii). În ceea ce privește consimțământul, la fel ca și alte instrumente referitoare la drepturile omului, Convenția impune ca acesta să fie informat, real, transparent și efectiv și să nu fie niciodată presupus. Problema autonomiei intră în joc atunci când învățarea automată se realizează fără știința persoanelor cu dizabilități, pe baza unor date obținute prin profilare și a unor decizii care le afectează.⁴⁵

44. Una din dimensiunile esențiale ale dreptului la autonomie privește dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie (articolul 23). Folosirea unor tehnologii bazate pe inteligența artificială, în cadrul testelor de screening din domeniul sănătății, inclusiv al sănătății reproducerii, dă naștere unor preocupări legate de protecția drepturilor familiei. Drepturile de acces la informații referitoare la reproducere și planificare familială sunt drepturi garantate de articolul 23 și se aplică, de asemenea, în cazul instrumentelor de inteligență artificială. Testele genetice, inclusiv testarea ADN, care se bazează pe inteligența artificială ridică numeroase probleme legate de articolul 23.

Dreptul la viață personală (articolele 22 și 31)

45. Dreptul la viață personală și dreptul la protecția datelor sunt fundamentale pentru demnitatea umană. Dreptul la viață personală este protejat de articolul 22 din Convenție, iar articolul 31 stabilește condițiile pentru protecția datelor și a datelor statistice referitoare la persoanele cu dizabilități. Sintagma „date aparținând persoanelor cu dizabilități” se referă la conținutul pe care îl creează acestea, informațiile colectate cu privire la acestea și deducțiile obținute prin folosirea de algoritmi. Împreună, articolele 22 și 31 impun protecția datelor persoanelor cu dizabilități și respectarea vieții personale a acestora. În contextul inteligenței artificiale, aceasta înseamnă că persoanele cu dizabilități trebuie să își poată păstra capacitatea de control asupra datelor lor personale și să beneficieze de sprijin pentru accesarea lor, partajarea în siguranță a acestora, înțelegerea modului în care pot fi utilizate, precum și pentru verificarea și ștergerea acestora.

Dreptul la muncă și la încadrarea în muncă (articolele 27 și 9)

46. Convenția oferă protecție împotriva discriminării pe criterii de dizabilitate în privința încadrării în muncă, inclusiv în ceea ce privește condițiile de recrutare, plasare și

⁴³ A se vedea Ramon Blanco-Gonzalo și alții, *Biometrics: accessibility challenge or opportunity?*, *PLoS ONE* (martie 2018).

⁴⁴ A se vedea, de exemplu, recomandarea privind etica inteligenței artificiale, adoptată de Conferința Generală a UNESCO în cadrul celei de-a patruzeci și una sesiuni, disponibilă la adresa <https://en.unesco.org/artificial-intelligence/ethics#recommendation>.

⁴⁵ A se vedea Ramon Blanco-Gonzalo și alții, *Biometrics: accessibility challenge or opportunity?*.

angajare, menținerea în muncă, progresul în carieră și condițiile de sănătate și securitate la locul de muncă, inclusiv în privința obligației de a oferi adaptări adecvate (la locul de muncă). Acest lucru ar putea însemna punerea la dispoziția candidaților cu dizabilități a unor instrumente alternative de testare și de selectare adaptate lor și care să permită valorificarea pe deplin a competențelor acestora. Ar trebui să se acorde aceeași importanță asigurării unor adaptări adecvate în timpul testelor de angajare, iar furnizarea unei proceduri alternative de recrutare – care nu folosește algoritmi – unui anumit procent din candidați ar putea contribui la eliminarea prejudecăților și a stigmatizării.

47. Instrumentele de inteligență artificială pot exclude candidații cu dizabilități în fiecare etapă a procesului de angajare și îi pot expune unor riscuri suplimentare de excludere după angajare. Instrumentele video de selectare, bazate pe inteligența artificială, sunt dezvoltate, de regulă, fără a fi testate pe persoane cu dizabilități, fiind astfel posibil ca un candidat cu dizabilități să fie exclus din cauza caracteristicilor sale atipice, înainte ca acesta să întâlnească un interviewer uman. Articolul 27 din Convenție, coroborat cu articolul 9 (accesibilitate), impune angajatorilor să utilizeze instrumentele de inteligență artificială într-un mod prin care să se evite efectele discriminatorii ale tehnologiilor inaccesibile.

Dreptul la educație (articolul 24)

48. Sistemele de inteligență artificială joacă un rol important în educație, iar Convenția încurajează educația incluzivă la toate nivelurile. Articolul 24 pune accent pe obligația de a asigura adaptări rezonabile pentru a răspunde nevoilor individuale ale cursanților și în special pe necesitatea de a „[lua] măsuri de sprijin individualizat în amenajarea mediului care să maximizeze progresul școlar și socializarea în conformitate cu obiectivul de integrare deplină”. Rezultă clar din Convenție că folosirea inteligenței artificiale în domeniul educației trebuie să faciliteze incluziunea, iar noile tehnologii nu trebuie să fie folosite astfel încât să accentueze sau să justifice segregarea în educație.

Dreptul la un standard adecvat de viață și la protecție socială (articolul 28)

49. Întrucât are ca efect eliminarea unor locuri de muncă, automatizarea muncii poate să consolideze barierele existente cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în ceea ce privește accesul la piața muncii, ceea ce face ca realizarea dreptului la un standard adecvat de viață, garantat de articolul 28 din Convenție, să fie o prioritate absolută pentru state. Dreptul la protecție socială este prevăzut la articolul 28 alineatul (2) și garantează o serie de măsuri, inclusiv programe de asistență pentru persoanele care trăiesc în sărăcie. Statele recurg la inteligența artificială pentru luarea deciziilor legate de serviciile subvenționate de guvern, cum ar fi asistența pentru cheltuielile implicate de dizabilități, însă este posibil ca un astfel de proces decizional să nu fie transparent.

Dreptul la sănătate (articolul 25) și dreptul la abilitare și reabilitare (articolul 26)

50. Accesul persoanelor cu dizabilități la serviciile de sănătate și de reabilitare, menționate la articolele 25 și 26 din Convenție, trebuie să fie asigurat fără discriminare. Persoanele cu dizabilități trebuie să beneficieze, în condiții de egalitate cu ceilalți, de avantajele pe care le pot oferi instrumentele de inteligență artificială, de exemplu, individualizarea recomandărilor de tratament oferite pacienților sau îmbunătățirea accesibilității serviciilor medicale de specialitate și a serviciilor de reabilitare. Inteligența artificială implică riscul de discriminare în domeniul asistenței medicale, de exemplu, atunci când sunt folosite programe de inteligență artificială în scopul reducerii costurilor, bunăstarea pacienților este pusă în pericol și persoanele cu dizabilități sunt expuse unor riscuri semnificative. Acest tip de discriminare este abordat la articolul 25 din Convenție, care interzice orice refuz discriminator de acordare a îngrijirilor de sănătate ori a serviciilor medicale pe criterii de dizabilitate. Interdicția, enunțată la același articol, privind discriminarea pe criterii de dizabilități în ceea ce privește dreptul la asigurarea de sănătate și de viață ar trebui să se extindă la utilizarea inteligenței artificiale pentru acordarea accesului la asigurările de sănătate.

Libertatea de expresie și opinie și accesul la informație (articolele 21 și 29)

51. Convenția garantează dreptul la libertatea de expresie (articolul 21), inclusiv dreptul de a căuta, primi și împărtăși informații fără ingerințe, drepturi care pot fi subminate dacă inteligența artificială este utilizată pentru restrângerea spațiului civic și sporirea cenzurii și pentru a ajuta statele să supravegheze și să aibă în vedere membrii anumitor grupuri, inclusiv membrii minorităților. Printre măsurile de sprijinire a accesului la informații, astfel cum sunt expuse la articolul 21, se numără furnizarea de informații în formate accesibile și cu tehnologii adecvate, care poate fi facilitată prin folosirea unor instrumente de inteligență artificială accesibile. De asemenea, statele sunt îndemnate să se asigure că entitățile private și mass-media furnizează informații și servicii, inclusiv prin intermediul internetului, în formate accesibile și ușor de utilizat de către persoanele cu dizabilități. Libertatea de asociere, protejată de articolul 29 din Convenție, poate fi pusă în pericol dacă guvernele utilizează sisteme bazate pe inteligența artificială pentru a elimina informații, publicații, grupuri și conținuturi web, pe care se bazează organizațiile persoanelor cu dizabilități și apărătorii drepturilor acestora pentru a se organiza și pentru a-și exercita dreptul de a protesta. Utilizarea hărțuirii online prin intermediul unor programe automatizate, care are un efect deosebit de disuasiv pentru membrii comunităților marginalizate – care, de-a lungul timpului, au fost mereu victime ale discriminării – suscită, de asemenea, preocupări legate de libertatea de expresie protejată de Convenție.

Participarea la viața politică și publică (articolul 29)

52. Cerințele articolului 29 din Convenție privind accesul la alegeri sunt, de asemenea, relevante pentru gama largă de tehnologii de inteligență artificială care sunt utilizate deja în ciclurile electorale. Acestea includ instrumente bazate pe inteligența artificială, cum ar fi sistemele de votare online, instrumentele de educare a alegătorilor și instrumentele utilizate în cadrul platformelor sociale pentru identificarea și eliminarea trolilor străini care încearcă să dezinformeze potențialii alegători. Toate aceste instrumente pot îmbunătăți accesul persoanelor cu dizabilități la viața politică, cu condiția ca acestea să fie accesibile și să țină seama de nevoile și preocupările lor. În același timp, Convenția impune adoptarea de măsuri proactive care să garanteze că instrumentele de supraveghere bazate pe inteligența artificială nu sunt folosite, de exemplu, pentru a restrânge sau împiedica participarea la viața politică a persoanelor cu dizabilități, în special a celor care aparțin unor grupuri rasiale ori etnice sau altor grupuri excluse din viața politică.

Situații de risc și urgențe umanitare (articolul 11)

53. Sistemele de inteligență artificială joacă un rol în ceea ce privește protejarea activă a grupurilor marginalizate, inclusiv a persoanelor cu dizabilități, împotriva prejudiciilor, a exploatării și a altor situații de risc, în conformitate cu articolul 11 din Convenție. Se depun deja eforturi pentru folosirea inteligenței artificiale cu scopul de a acorda o asistență mai eficientă persoanelor strămutate intern și refugiaților cu dizabilități și pentru a explora modalitățile în care poate fi utilizată inteligența artificială pentru a preveni formele contemporane de sclavie, trafic de persoane și muncă a copiilor, toate acestea fiind importante pentru persoanele cu dizabilități.⁴⁶

54. În același timp, utilizarea inteligenței artificiale poate avea efecte vătămătoare asupra persoanelor cu dizabilități în situații de risc. De exemplu, implementarea și utilizarea unor sisteme de armament complet autonome, precum și a altor sisteme de inteligență artificială, dau naștere unor preocupări legate de capacitatea acestor sisteme de armament, care sunt controlate de inteligența artificială, de a face distincție între combatanți și necombatanți și de a lua decizia nuanțată că o persoană cu dizabilități care folosește un dispozitiv asistiv nu reprezintă o amenințare. În plus, nici tehnologiile de recunoaștere facială sau de recunoaștere a emoțiilor faciale, folosite la punctele de control de securitate pentru a stabili dacă o persoană poate să reprezinte o amenințare, nu sunt capabile să

⁴⁶ A se vedea, de exemplu, <https://aiforgood.itu.int/about/un-ai-actions/unhcr/>; și <https://aiforgood.itu.int/event/ai-to-prevent-modern-slavery-human-trafficking-and-forced-and-child-labour/>.

evalueze corect reacțiile persoanelor cu dizabilități, întrucât acestea se bazează pe seturi de date incomplete sau părtinitoare. Pentru a răspunde acestor preocupări și pentru a le atenua, persoanele cu dizabilități trebuie să fie implicate în dezvoltarea, achiziționarea și implementarea tehnologiilor de inteligență artificială aplicate în situații de risc.

Cooperarea internațională (articolul 32)

55. Pentru a favoriza exercitarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în condiții de egalitate cu ceilalți, în contextul inteligenței artificiale, este necesar, de asemenea, să se asigure faptul că programele de dezvoltare și activitățile de cooperare internațională, care țin seama de nevoile persoanelor cu dizabilități, promovează sisteme de inteligență artificială favorabile incluziunii. În special, articolul 32 literele (c) și (d) din Convenție face referire în mod expres la măsuri de cooperare internațională care facilitează „[cooperarea] în cercetare și accesul la cunoștințe științifice și tehnice”, precum și furnizarea „accesului la tehnologi[ile] de asistare și schimburile în acest domeniu”.

Drepturile de proprietate intelectuală (articolul 30)

56. Articolul 30 alineatul (3) din Convenție solicită statelor „[să se asigure] că legile care protejează drepturile de proprietate intelectuală nu constituie o barieră nerezonabilă sau discriminatorie” în ceea ce privește accesul persoanelor cu dizabilități la produsele culturale. Se sugerează că reechilibrarea pe care o impune acest articol depășește domeniul de aplicare material al drepturilor culturale. O astfel de reechilibrare a fost obținută prin Tratatul de la Marrakesh pentru facilitarea accesului la operele publicate al persoanelor nevăzătoare, cu deficiențe de vedere sau cu dificultăți de citire a materialelor imprimate, care prevede eliminarea obstacolelor din calea versiunilor accesibile ale documentelor imprimate, create de restricțiile privind drepturile de autor. Nu există niciun motiv *a priori* pentru care acest lucru nu poate fi realizat și în alte contexte.

Achizițiile publice

57. Articolul 4 litera (d) (obligații generale), împreună cu alte dispoziții ale Convenției, pune bazele unui sistem solid de achiziții publice, pentru a garanta că autoritățile publice acționează în conformitate cu angajamentele asumate de acestea. Convenția impune statului și autorităților statului să achiziționeze sisteme și instrumente bazate pe inteligența artificială care nu fac discriminări pe criterii de dizabilitate și care sunt accesibile. Realizarea de achiziții favorabile incluziunii este și o componentă a activităților organizațiilor internaționale, iar politicile privind persoanele cu dizabilități, cum ar fi Strategia Națiunilor Unite privind incluziunea persoanelor cu dizabilități, abordează în mod expres problema achizițiilor publice.

Consultarea activă (articolele 4 și 7)

58. Participarea deplină a persoanelor cu dizabilități la elaborarea politicilor și la luarea deciziilor în toate domeniile, consacrată la articolul 4 alineatul (3) din Convenție și reluată pe tot parcursul acesteia, reprezintă unul dintre principiile fundamentale ale Convenției. În temeiul principiilor participării și incluziunii, aferente drepturilor persoanelor cu dizabilități, acestea din urmă ar trebui să fie consultate în mod activ la conceperea, dezvoltarea și implementarea tuturor sistemelor de inteligență artificială și la elaborarea, dezvoltarea și implementarea tuturor politicilor din acest domeniu. Consultarea persoanelor cu dizabilități este necesară și din punct de vedere comercial, întrucât produsele rezultate vor fi mai bine adaptate pentru a-și atinge obiectivele.

59. Instituirea unui cadru specific pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, care să asigure respectarea principiilor participării și incluziunii, presupune, de asemenea, adoptarea unor măsuri proactive pentru diversificarea echipelor care colectează și prelucrează date și care fac cercetări, concep, dezvoltă, pun în aplicare și reglementează produsele și serviciile bazate pe inteligența artificială. De exemplu, în domeniul muncii și al ocupării forței de muncă, aceste măsuri includ angajarea unor persoane cu dizabilități care să fie specializate în dezvoltarea și aplicarea algoritmilor și în materie de discriminare la locul de muncă.

60. Dreptul de participare se aplică în mod intersecțional diferitelor categorii sociale, cum ar fi persoanele indigene, migranții, minoritățile, femeile, copiii și persoanele în vârstă cu dizabilități. Copiii cu dizabilități, în calitate de utilizatori ai sistemelor și produselor de inteligență artificială, au dreptul specific de a-și exprima opiniile cu privire la inteligența artificială, în temeiul articolului 7 alineatul (3) din Convenție. În plus, serviciile și produsele de inteligență artificială destinate copiilor, inclusiv copiilor cu dizabilități, trebuie să țină seama de interesul superior al copilului. Cea mai bună modalitate de a face acest lucru este să se asigure implicarea activă a copiilor cu dizabilități în conceperea produselor, într-un mod adecvat, cu respectarea capacităților în continuă evoluție ale copiilor și în conformitate cu dispozițiile Convenției cu privire la drepturile copilului.

D. Aplicațiile inteligenței artificiale discriminatorii față de persoanele cu dizabilități

61. Întrucât inegalitatea de tratament și discriminarea pe criterii de dizabilitate constituie principalele aspecte abordate de prezentul raport, este necesar să se știe cum apar și cum se manifestă acestea. Un exemplu frapant în acest sens se referă la rezultatele care apar după tastarea cuvântului „sportiv” în cadrul secțiunii „Imagini” a unui motor de căutare de pe Internet, care se bazează pe inteligența artificială. Cel mai probabil, astfel de motoare de căutare nu vor afișa imagini cu sportivi care au dizabilități întrucât acestea funcționează pe baza unui set de date sau a unor algoritmi care se bazează pe opinia învechită potrivit căreia persoanele cu dizabilități nu pot fi sportivi. Soluțiile propuse pentru a remedia această prejudecată sistemică ar trebui analizate cu prudență, deoarece, pentru a asigura incluziunea persoanelor cu dizabilități în sistemele de inteligență artificială și pentru a evita discriminarea acestor persoane, este necesar să se înțeleagă nu doar ce seturi de date utilizează sistemele de inteligență artificială, ci și procesul decizional al acestora.

62. Având în vedere că, în cadrul dezvoltării seturilor și modelelor de date originale, nu s-a ținut seama de persoanele cu dizabilități, fiind perpetuată, în schimb, practica obișnuită, persoanele cu dizabilități sunt deseori excluse în totalitate de sistemele de inteligență artificială. De exemplu, programele de analizare a CV-urilor se bazează pe procesele de recrutare folosite anterior de un angajator pentru selectarea viitorilor angajați. Folosirea profilurilor persoanelor recrutate anterior creează în mod necesar un set sau un model de date părtinitoare, pe care sistemul de inteligență artificială le folosește la analiza candidaturilor. În plus, prin această practică sunt consolidate obstacolele societale cu care se confruntă persoanele cu dizabilități (la fel ca și candidații din alte grupuri marginalizate de-a lungul timpului) atunci când caută un loc de muncă, cu excepția cazului în care compania în cauză are deja obiceiul de a angaja persoane cu dizabilități.⁴⁷ Din păcate, încă nu putem conta pe acest lucru.

63. În plus, angajatorii pot fi induși în eroare de sistemele de inteligență artificială utilizate pentru evaluarea inițială a competențelor și aptitudinilor pe care le are o persoană pentru un anumit loc de muncă. De exemplu, dacă timpul necesar pentru a finaliza un test online este un criteriu pentru stabilirea nivelului competențelor persoanei care susține testul, este posibil ca persoanele cu dizabilități care utilizează tehnologii asistive să fie dezavantajate. Acest lucru este valabil în special în cazul în care platforma de testare nu este complet accesibilă și cu atât mai mult în cazul în care nu este respectată obligația de a asigura adaptări rezonabile. Alte instrumente folosite la locul de muncă, bazate pe inteligența artificială, cum ar fi programele de monitorizare a performanțelor, ar putea prezenta aceleași probleme.

64. Discriminarea poate avea loc și atunci când sistemele de inteligență artificială fac deducții despre oameni folosind date indirecte (*proxy data*), care ar putea fi corecte pentru persoanele care nu au avut niciodată o dizabilitate, dar care sunt complet neadecvate în cazul persoanelor cu dizabilități. De exemplu, cercetările arată că modelele de învățare automată utilizate în sectorul financiar au stabilit o corelație pozitivă între aplicarea corectă a regulilor de scriere cu majuscule, în cadrul cererilor de împrumut, și bonitate. Acest lucru

⁴⁷ Meredith Whittaker și alții, *Disability, bias, and AI* (2019).

ar putea contribui la o scădere injustă a punctajului obținut de persoanele cu dizabilități în urma evaluării bonității lor în scopul aprobării unui credit. Cu alte cuvinte, este posibil ca principalele caracteristici ale modelului de inteligență artificială folosit să nu aibă nicio legătură cu capacitatea unei persoane de a rambursa un împrumut.⁴⁸

65. Tehnologia recunoașterii faciale, folosită pentru identificarea persoanelor sau pentru a deduce anumite caracteristici pe baza unor imagini, ridică probleme similare în ceea ce privește persoanele cu dizabilități.⁴⁹ Există dovezi documentare care arată că unii algoritmi de recunoaștere facială au la bază o prejudecată inerentă față de persoanele cu dizabilități, pe care le consideră nedemne de încredere întrucât fața lor nu este conformă cu standardul programat în sistemul de inteligență artificială. S-a stabilit că unele componente ale programelor de analiză facială nu funcționează bine în cazul persoanelor cu afecțiuni precum sindromul Down, acondroplazie, malformații labio-maxilo-palatine sau orice altă afecțiune care modifică trăsăturile feței. Studiile sugerează, de asemenea, că este posibil ca sistemele de inteligență artificială să nu funcționeze în cazul persoanelor nevăzătoare sau cu deficiențe de vedere, din cauza anatomiei oculare și a afecțiunilor precum albinismul. Acestea ar putea să nu funcționeze nici în cazul persoanelor care au comportamente neașteptate, precum întoarcerea cu spatele la cameră. În plus, algoritmi de recunoaștere a emoțiilor pot interpreta greșit expresiile faciale ale persoanelor cu autism, ale persoanelor care au sindromul Williams sau care au expresii faciale atipice, cum ar fi persoanele care au suferit un accident vascular cerebral, care au boala Parkinson sau care suferă de paralizia Bell.⁵⁰

66. Tehnologia de recunoaștere a emoțiilor, utilizată pentru a emite judecăți de valoare cu privire la oameni, ridică de asemenea probleme semnificative legate de drepturile persoanelor cu dizabilități. S-a semnalat faptul că această tehnologie poate dezvălui dificultățile de învățare ale elevilor, ceea ce a stârnit preocupări legate de utilizarea unor astfel de date, respectarea vieții private și confidențialitate.⁵¹

67. Există și alte modalități prin care recurgerea excesivă la inteligența artificială poate să aducă atingere drepturilor omului ale persoanelor cu dizabilități. De exemplu, furnizorii de servicii ar putea folosi tehnologii bazate pe inteligența artificială pentru reducerea sau eliminarea nevoii de a apela la serviciile unor îngrijitori umani, ceea ce poate să dăuneze grav sănătății mintale a persoanelor cu dizabilități și să consolideze segregarea și izolarea acestora.⁵²

68. Unele organizații ale societății civile organizează campanii de promovare a drepturilor persoanelor cu dizabilități, în domeniul inteligenței artificiale.⁵³ Cu toate acestea, a existat un număr foarte mic de plângeri și anchete oficiale sau acțiuni în justiție cu privire la discriminarea persoanelor cu dizabilități de către sistemele de inteligență artificială. În cadrul cercetării care a stat la baza prezentului raport nu au fost identificate, în afară de inițiativele menționate mai sus, dispoziții legislative naționale care să vizeze în mod specific protejarea persoanelor cu dizabilități împotriva efectelor discriminatorii ale

⁴⁸ Reuben Binns și Reuben Kirkham, *How could equality and data protection law shape AI fairness for people with disabilities?*, *ACM Transactions on Accessible Computing*, vol. 14, nr. 3 (septembrie 2021).

⁴⁹ A se vedea, de exemplu, declarația Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului, *New technologies must serve, not hinder, right to peaceful protest*, 25 iunie 2020.

⁵⁰ Anhong Guo și alții, *Towards fairness in AI for people with disabilities: a research roadmap* (2019), disponibil la <https://arxiv.org/pdf/1907.02227.pdf>.

⁵¹ A se vedea publicația Article 19, *Emotional Entanglement: China's Emotion Recognition Market and Its Implications for Human Rights* (noiembrie 2020).

⁵² A se vedea Rezoluția Parlamentului European din 16 februarie 2017, care conține recomandări adresate Comisiei cu privire la normele de drept civil privind robotica [2015/2103(INL)].

⁵³ Printre acestea se numără *World Institute on Disability* (Institutul Mondial pentru Persoanele cu Dizabilități), *International Disability Alliance* (Alianța Internațională a Organizațiilor Persoanelor cu Dizabilități), *European Disability Forum* (Forumul European al Organizațiilor Persoanelor cu Dizabilități), *Center for Democracy & Technology* (Centrul pentru Democrație și Tehnologie), Institutul *AI Now* și *ARC Centre of Excellence for Automated Decision-Making and Society* (Centrul de Excelență ARC pentru Decizii Automatizate și Societate).

inteligenței artificiale sau ale algoritmilor. Nu au fost identificate nici strategii naționale privind inteligența artificială care să pună un accent deosebit pe consecințele inteligenței artificiale asupra drepturilor omului ale persoanelor cu dizabilități.

69. Comunitatea dezvoltatorilor de inteligență artificială împărtășește opinia potrivit căreia modelele pot fi îmbunătățite și prejudecățile pot fi eliminate atunci când sunt folosite seturi de date mai reprezentative. Unele criterii de clasificare a persoanelor, cum ar fi vârsta, pot fi introduse în mod binar într-un set de date, însă noțiunea de dizabilitate este mai fluidă, mai eterogenă și mai nuanțată. Crearea unui set de date de antrenament, care să fie pe deplin reprezentative pentru diversele dizabilități existente, este dificilă, dar nu imposibilă. Provocările pe care le implică acest demers pot fi depășite dacă persoanele cu dizabilități sunt consultate încă din primele etape ale conceperii produselor.

70. Drepturile de proprietate intelectuală agravează toate efectele discriminatorii menționate anterior. Confidențialitatea codurilor din algoritmi și a sistemului în sine constituie unul din principalele obstacole din calea punerii în aplicare a unor sisteme de inteligență artificială transparente.⁵⁴ Adoptarea unor norme echitabile, rezonabile și nediscriminatorii, care să garanteze că licențele pentru brevete pot fi exploatate într-un mod care să nu împiedice dezvoltarea unor noi sisteme de inteligență artificială, prezintă avantaje, dar și inconveniente care pot împiedica dezvoltarea unor sisteme de inteligență artificială care țin seama de nevoile persoanelor cu dizabilități.⁵⁵

71. Interacțiunea complexă care există între dreptul comercial internațional, pe de o parte, și inteligența artificială și drepturile omului, pe de altă parte, începe să fie înțeleasă mai bine și justifică o analiză mai aprofundată. Acest aspect este abordat, într-o anumită măsură, printre altele, de Organizația Mondială a Comerțului, Organizația pentru Cooperare Economică Asia-Pacific (Asia-Pacific Economic Cooperation), Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est și Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), care analizează obligațiile etice legate de comerțul cu sisteme de inteligență artificială, de drepturile de proprietate intelectuală asociate acestor sisteme și de produsele lor sub formă de date sau sub alte forme. OCDE, de exemplu, a jucat un rol major în elaborarea standardelor etice mondiale privind inteligența artificială.⁵⁶ De asemenea, în cadrul Conferinței Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare, au fost abordate aspecte legate de drepturile omului în contextul inteligenței artificiale.⁵⁷ Cu toate acestea, au existat puține contribuții semnificative care să facă referire în mod expres la efectele normelor comerțului internațional asupra persoanelor cu dizabilități în contextul inteligenței artificiale.

72. Termenii și condițiile standard din acordurile comerciale internaționale constituie adesea o problemă. Este vorba, de exemplu, despre dispoziții menite să promoveze comerțul cu produse digitale și care impun păstrarea confidențialității acestora în cazul comercializării transfrontaliere.⁵⁸ Astfel de norme îngreunează foarte mult cunoașterea amplitudinii reale a discriminării ce poate fi generată de sistemele de inteligență artificială

⁵⁴ A se vedea, de exemplu, cauza *Thaler împotriva Comptroller General of Patents Trade Marks and Designs, England and Wales Court of Appeal* (Curtea de apel a Angliei și a Țării Galilor), hotărârea din 21 septembrie 2021. Acțiuni în justiție similare au fost inițiate și în alte jurisdicții.

⁵⁵ În raportul său din 2019, intitulat „Intellectual property and artificial intelligence - a literature review”, Centrul Comun de Cercetare al Comisiei Europene (*Joint Research Centre of the European Commission*) a concluzionat că nu s-a acordat suficientă atenție tensiunii existente între nevoia de a oferi explicații și de a asigura transparența, pe de o parte, și drepturile de proprietate intelectuală, pe de altă parte.

⁵⁶ A se vedea cele cinci principii ale OCDE privind gestionarea responsabilă a inteligenței artificiale, la adresa <https://oecd.ai/en/ai-principles>.

⁵⁷ A se vedea *Technology and Innovation Report 2021: Catching Technological Waves. Innovation with Equity* (publicație a Organizației Națiunilor Unite, 2021).

⁵⁸ A se vedea, de exemplu, capitolul 19 din Acordul dintre Statele Unite ale Americii, Statele Unite Mexicane și Canada sau capitolul 8 din Acordul de parteneriat economic global dintre Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord și Japonia.

comercializate și, în general, au fost aspru criticate.⁵⁹ Acestea subminează transparența, aplicarea principiului egalității de tratament devenind complicată, dacă nu chiar imposibilă. După cum s-a menționat anterior, statele dispun în mod cert de o marjă amplă de manevră, în temeiul articolului 30 alineatul (3) din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, pentru a reechilibra raportul dintre drepturile de proprietate intelectuală și drepturile persoanelor cu dizabilități în contextul inteligenței artificiale. În acest sens, este necesară adoptarea unor măsuri mai țintite.

IV. Concluzii și recomandări

A. Concluzii

73. Pe baza elementelor prezentate mai sus pot fi trase trei concluzii principale:

(a) În primul rând, puterea fără precedent a inteligenței artificiale poate fi folosită în serviciul persoanelor cu dizabilități, în special atunci când aceasta favorizează realizarea drepturilor prevăzute de Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Progresele considerabile realizate de umanitate trebuie să fie valorificate în mod corespunzător pentru a garanta că persoanele cele mai defavorizate pot beneficia pe deplin, în cele din urmă, de știință și de progresele sale;

(b) În al doilea rând, efectele negative bine stabilite ale inteligenței artificiale asupra persoanelor cu dizabilități trebuie să fie recunoscute în mod public și remediate de către state, întreprinderi, instituțiile naționale pentru drepturile omului, societatea civilă și organizațiile persoanelor cu dizabilități, care trebuie să colaboreze unele cu altele în acest scop. Aceste efecte negative rezultă din utilizarea, în etapa dezvoltării sistemelor de inteligență artificială, a unor seturi de date neadecvate sau nereprezentative, care dau naștere aproape invariabil unor discriminări, din lipsa de transparență a tehnologiilor (ceea ce face aproape imposibilă stabilirea unor efecte discriminatorii), din cauza eludării obligației de asigurare a unor adaptări rezonabile, care dezavantajează și mai mult persoanele cu dizabilități, precum și din cauza lipsei unor căi de atac efective. Unele soluții sunt evidente, iar altele mai puțin, dar este necesar ca toți actorii să își asume angajamentul de a lucra în parteneriat pentru a valorifica la maximum noile tehnologii și pentru a evita cele mai grave consecințe ale acestora;

(c) În al treilea rând, este necesară o regândire fundamentală a dezbaterii, care trebuie să se bazeze pe mai multe dovezi și să acorde mai multă atenție drepturilor și obligațiilor prevăzute de Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități și de alte instrumente referitoare la drepturile omului.

74. Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități impune ca persoanele cu dizabilități și organizațiile care le reprezintă să fie implicate în dezvoltarea, achiziționarea și implementarea sistemelor de inteligență artificială. Dreptul persoanelor cu dizabilități și al organizațiilor care le reprezintă de a participa la elaborarea politicilor în materie de inteligență artificială, precum și la luarea deciziilor privind dezvoltarea, implementarea și utilizarea acesteia, este esențial pentru a obține ceea ce este mai bun din inteligența artificială și pentru a evita ceea ce este mai rău. Acestea au dreptul de a fi implicate activ în procesul de elaborare a politicilor și în orice dezbateri care au loc între întreprinderi, de exemplu în cadrul inițiativei „Global Compact” a Organizației Națiunilor Unite.

⁵⁹ A se vedea raportul privind drepturile de proprietate intelectuală pentru dezvoltarea tehnologiilor de inteligență artificială, prezentat Parlamentului European la 2 octombrie 2020, disponibil la adresa https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0176_EN.html#title2.

B. Recomandări

75. Raportorul special a formulat următoarele recomandări, menite să asigure comunității internaționale condițiile necesare pentru a obține ceea ce este mai bun din inteligența artificială și pentru a evita ceea ce este mai rău în contextul dizabilităților.

76. Statele sunt încurajate:

(a) Să extindă, să alimenteze și să aprofundeze dezbaterile de la nivel național privind inteligența artificială, ținând seama în mod explicit de dispozițiile Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități;

(b) Să se asigure că reglementările naționale privind inteligența artificială includ principii și norme referitoare la drepturile omului și o interdicție explicită privind modalitățile de utilizare a inteligenței artificiale care sunt discriminatorii față de persoanele cu dizabilități sau care au efecte negative asupra acestora. Strategiile naționale de incluziune digitală ar trebui să țină seama în mod explicit de necesitatea unor instrumente de inteligență artificială care să respecte drepturile omului, în special în contextul dizabilităților;

(c) Să ia în considerare impunerea unui moratoriu privind vânzarea și utilizarea sistemelor de inteligență artificială care prezintă cele mai mari riscuri de discriminare, până când vor fi instituite garanții adecvate pentru protecția drepturilor omului, cu excepția cazului în care astfel de garanții există deja. Acest moratoriu ar putea să privească tehnologiile de recunoaștere facială și de recunoaștere a emoțiilor, având în vedere că acestea prezintă riscuri foarte mari de discriminare împotriva persoanelor cu dizabilități. De asemenea, statele ar trebui să aibă în vedere amânarea implementării oricărei tehnologii de acest fel până când va putea fi realizat un audit complet cu privire la efectele acestuia, cu participarea organizațiilor care reprezintă persoanele cu dizabilități;

(d) Să se asigure că legislația privind obligația de diligență în materia drepturilor omului este cuprinzătoare și ține seama de persoanele cu dizabilități, inclusiv prin asigurarea faptului că această legislație este aplicată de întreprinderi atunci când achiziționează, dezvoltă, implementează și utilizează sisteme de inteligență artificială și înainte de a partaja sau de a folosi volume mari de date cu caracter personal. Statele care iau în considerare adoptarea unei legislații care impune actorilor din sectorul privat care implementează inteligența artificială să respecte obligația de diligență în materia drepturilor omului ar trebui să se asigure că legislația adoptată ține seama în mod explicit de efectele inteligenței artificiale asupra drepturilor persoanelor cu dizabilități;

(e) Să pună accent pe obligația de asigurare a unor adaptări rezonabile în cadrul exploatării sistemelor de inteligență artificială, inclusiv prin integrarea unor astfel de adaptări rezonabile în instrumentele de inteligență artificială, și să urmărească să identifice modalitățile în care pot fi folosite aceste instrumente pentru a evidenția sau a semnaliza cazurile în care este necesar să fie realizate adaptări rezonabile, respectându-se întotdeauna dreptul la viață privată al persoanei în cauză. În conformitate cu articolul 8 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, ar trebui ca statele, în colaborare deplină cu persoanele cu dizabilități și cu experții din domeniul inteligenței artificiale, să educe actorii din sectorul privat (dezvoltatorii și utilizatorii inteligenței artificiale), precum și actorii din sectorul public și instituțiile statului care utilizează inteligența artificială, cu privire la obligația acestora de a asigura adaptări rezonabile;

(f) Să adere la norme privind achizițiile publice care țin seama de nevoile persoanelor cu dizabilități. Ar trebui ca statul (și toate entitățile publice) să achiziționeze exclusiv sisteme sau instrumente de inteligență artificială care respectă drepturile omului;

(g) Să sprijine organizațiile care reprezintă persoanele cu dizabilități în vederea dezvoltării capacităților necesare pentru a monitoriza în mod eficient efectele inteligenței artificiale asupra drepturilor persoanelor cu dizabilități. Statele ar trebui

să aibă în vedere modalități de sprijinire a organizațiilor care reprezintă persoanele cu dizabilități, prin consolidarea capacității acestora de a promova sisteme de inteligență artificială responsabile și care țin seama de nevoile persoanelor cu dizabilități, de a interacționa eficient cu toate părțile interesate, inclusiv cu sectorul privat, și de a evidenția modalitățile prejudiciabile sau discriminatorii de utilizare a tehnologiei inteligenței artificiale;

(h) Să aibă în vedere raportarea progreselor înregistrate în ceea ce privește identificarea și remedierea efectelor discriminatorii ale inteligenței artificiale asupra persoanelor cu dizabilități, precum și în ceea ce privește utilizarea instrumentelor și serviciilor bazate pe inteligența artificială pentru promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, folosind platformele disponibile pentru dialogul cu alte state cu privire la progresele înregistrate, obstacolele întâmpinate și soluțiile inovatoare găsite în domeniu. De exemplu, statele pot avea în vedere să includă, în rapoartele periodice adresate organismelor create în temeiul tratatelor privind drepturile omului, în cadrul evaluării periodice universale, precum și în rapoartele lor voluntare cu privire la realizarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă, informații privind modul în care este utilizată inteligența artificială pentru a promova aplicarea dispozițiilor Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

77. Instituțiile naționale pentru drepturile omului ar trebui:

(a) Să alimenteze dezbaterile naționale privind politicile în materie de inteligență artificială, făcând trimitere la dispozițiile Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități și la alte norme referitoare la drepturile omului, și să se implice mai mult în elaborarea politicilor naționale din domeniul inteligenței artificiale, astfel încât acestea să se bazeze pe o înțelegere cât mai bună a legislației internaționale în materia drepturilor omului, inclusiv a Convenției;

(b) Să aibă în vedere desemnarea unor membri însărcinați în mod specific cu examinarea impactului semnificativ al inteligenței artificiale asupra drepturilor omului, inclusiv asupra drepturilor persoanelor cu dizabilități.

78. Întreprinderile și actorii din sectorul privat ar trebui:

(a) Să își desfășoare activitatea într-un mod transparent și să ofere informații cu privire la modul de funcționare a sistemelor de inteligență artificială, ceea ce ar trebui să includă alinierea la normele privind sursele și datele deschise, precum și publicarea de informații accesibile cu privire la modul în care funcționează sistemele de inteligență artificială;

(b) Să realizeze evaluări ale impactului inteligenței artificiale asupra drepturilor omului, care să țină seama și de nevoile persoanelor cu dizabilități, pentru a identifica și a remedia efectele negative ale acestora asupra drepturilor persoanelor cu dizabilități. Toate noile instrumente bazate pe inteligența artificială ar trebui să facă obiectul unor astfel de evaluări din perspectiva drepturilor persoanelor cu dizabilități. Întreprinderile din sectorul inteligenței artificiale ar trebui să realizeze studii de impact în strânsă consultare cu organizațiile care reprezintă persoanele cu dizabilități, precum și cu utilizatorii cu dizabilități;

(c) Să țină seama în mod explicit de problema inteligenței artificiale în raport cu dizabilitățile, în cadrul executării obligației de diligență care le revine în materia drepturilor omului. Actorii din sectorul privat, care dezvoltă și implementează tehnologii de învățare automată, trebuie să ia măsurile de precauție necesare în domeniul drepturilor omului pentru a putea identifica și gestiona în mod proactiv efectele potențiale și reale ale acestor tehnologii asupra drepturilor omului ale persoanelor cu dizabilități, astfel încât să prevină și să reducă riscurile cunoscute, în cadrul dezvoltării viitoare a unor astfel de tehnologii;

(d) Să asigure căi de atac și reparații extra-judiciare accesibile și efective pentru încălcările drepturilor omului cauzate de efectele negative ale sistemelor de inteligență artificială asupra persoanelor cu dizabilități. Acestea ar trebui să completeze căile de atac judiciare existente și să respecte principiile și orientările internaționale privind accesul la justiție al persoanelor cu dizabilități;

(e) Să se asigure că dezvoltă seturi de date mult mai realiste și mai reprezentative pentru diversele tipuri de dizabilități și să consulte în mod activ persoanele cu dizabilități și organizațiile care le reprezintă atunci când concep soluții tehnice, încă din primele etape ale ciclului economic, ceea ce presupune angajarea proactivă a unor dezvoltatori de inteligență artificială care au avut experiența dizabilității sau consultarea cu organizațiile persoanelor cu dizabilități pentru a putea obține perspectiva și opiniile necesare.

79. Sistemul Organizației Națiunilor Unite și agențiile specializate ale acesteia ar trebui:

(a) Să includă problema dizabilităților în strategiile lor legate de inteligența artificială și să încerce, în cadrul mandatului lor, să abordeze într-o manieră proactivă efectele inteligenței artificiale asupra persoanelor cu dizabilități, pentru a oferi o imagine de ansamblu utilă privind toate beneficiile și problemele care ar putea exista;

(b) Să se asigure că Strategia Organizației Națiunilor Unite privind incluziunea persoanelor cu dizabilități cuprinde o componentă referitoare la utilizarea unor sisteme de inteligență artificială care țin seama de nevoile persoanelor cu dizabilități. Această strategie ar trebui să fie perfecționată astfel încât să includă cerințe care să impună ca sistemele de inteligență artificială și alte produse bazate pe tehnologii emergente, care sunt achiziționate și utilizate în cadrul sistemului Organizației Națiunilor Unite, să țină seama de nevoile persoanelor cu dizabilități.

80. Organismele de monitorizare a diferitelor tratate ale Organizației Națiunilor Unite și titularii de mandate de proceduri speciale ale Consiliului Drepturilor Omului, inclusiv Grupul de lucru pentru problema drepturilor omului și a corporațiilor transnaționale și a altor întreprinderi, ar trebui:

(a) Să își continue activitatea valoroasă din domeniul inteligenței artificiale și să o extindă în scopul evaluării consecințelor acesteia care afectează în mod specific persoanele cu dizabilități;

(b) Să se asigure că drepturile persoanelor cu dizabilități sunt luate în considerare atunci când se are în vedere adoptarea sau revizuirea unui comentariu general sau a unor orientări juridice și politice referitoare la drepturile omului, în cadrul cărora este abordat subiectul inteligenței artificiale.

81. În special, Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități ar trebui să ia în considerare elaborarea unui comentariu general care să clarifice obligațiile statelor (și responsabilitățile lor în ceea ce privește reglementarea activităților actorilor din sectorul privat) în domeniul inteligenței artificiale, care decurg din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

82. Acordurile comerciale internaționale nu ar trebui să împiedice accesul la justiție în ceea ce privește problemele care țin de domeniul inteligenței artificiale. Organizațiile comerciale internaționale, care sunt implicate în promovarea și reglementarea comerțului mondial, ar trebui să țină seama în mod explicit de drepturile persoanelor cu dizabilități, întrucât acestea sunt afectate de dezvoltarea de noi tehnologii, cum ar fi inteligența artificială și învățarea automată. Trebuie găsite modalități de restabilire a echilibrului dintre drepturile de proprietate intelectuală și garanția egalității de tratament și a nediscriminării persoanelor cu dizabilități.

83. Ar trebui să se realizeze cercetări, în cadrul unui parteneriat activ cu organizațiile persoanelor cu dizabilități și în cooperare cu acestea:

(a) Pentru a studia modalitățile de utilizare a inteligenței artificiale și consecințele acestora asupra drepturilor persoanelor cu dizabilități, inclusiv: (a) pentru a identifica modalitățile pozitive de utilizare a inteligenței artificiale, care contribuie la punerea în aplicare a Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități; (b) pentru a clarifica și identifica efectele negative (intenționate sau nu); și (c) pentru a identifica modalitățile de remediere a acestor efecte și de evitare a acestora pe viitor;

(b) Pentru a analiza impactul inteligenței artificiale asupra persoanelor cu dizabilități în domenii precum sănătatea, educația, ocuparea forței de muncă, viața independentă, transformarea serviciilor, locuințele și serviciile financiare;

(c) Pentru a evalua impactul acordurilor comerciale internaționale asupra capacității statelor de a reglementa în mod eficient efectele discriminatorii ale inteligenței artificiale și asupra modului în care poate fi restabilit echilibrul acolo unde este necesar.
